

KÖZÉLETI PROBLEMATIKA A BESTSELLERBEN

GONDOLATOK SZILVÁSI LAJOS KÖDLÁMPA C. REGÉNYÉNEK KAPCSÁN

1.

A hollywoodi álomgyárnak van egy régi, jól bevált kliséje, melynek igen szerény eszmei mondanivalóját a legtömörebben talán egy Jókai-regénycím fejezi ki: „A szegény gazdagok”

A vásznon milliomosok jelennek meg. Fényűző életmódjukhoz — az ember nem hinné! — meglehetősen rossz közérzet járul. A „szegény gazdagok” szikadt unalom vagy idegtépő nyugtoldás, perpatvar, lelkizés közepette fényűznek.

Tömegpszichológiai, tehát üzleti telitalálat! Miért? 1. A nézők jó része *önértékeléséhez képest* „lemaradt” ember. 2. Eppen ezért szenvedélyes sznob-kíváncsisággal fordul a beérkezettek élete felé. 3. Készpénzként fogadja el a fent megjelölt, irigységét hájjal kenegető eszmei mondanivalót.

2.

Szilvási Lajos *Ködlámpa* című regényének elolvasása közben, még inkább azután e régi filmemlékek is eszembe jutottak. Annak ellenére, hogy a regény figurái nemigen azonosíthatók Capra vagy Lubitsch filmjeinek „sajnálatra méltó” dúsgazdagjaival. A *Ködlámpa* reprezentatív figurái a szocialista Magyarország állampolgárai: egy ügyész, egy újságíró, egy plébános, egy sebész, egy repülő-tiszt. Kétségtelen, jobban élnek, mint a statisztikai átlag, de vagyonnal nem rendelkeznek, nem fényűznek. Csak Deák Tibor, a sebész nevezhető a szó tisztán anyagi értelmében vett „nagymenőnek”. Megtudjuk: egyetlen munkanapján ezerkétszáz forint volt a mellékes jövedelme. Természetesen voltak rosszabb napjai is. Ilyenkor mindössze néhány száz forintot kapott borítékban vagy anélkül, zsebbe csúsztatva.

Az említett öt ember, régi iskolatárs, barát — a mai Magyarország felsőbb középrétégéhez tartozik. Presztízsük, státuszuk van. A lakosság statisztikai többségéhez tartozó ember, ha elolvassa a *Ködlámpá-t* — s ha hajlama van rá — irigyelheti őket. Inkább a presztízserért, státuszért, érdekes foglalkozásért, mint az anyagiakért. A regényben kivétel s nem szabály, hogy valaki 22 000 forintot veszít pókeren. Nem hozomra — azonnal fizet.

Az öt volt népi kollégista helyzetfelmérése néhány helyen elszakad a magyar valóságtól. Példa: Bodor, az újságíró így szól: „Hosszú évek megfigyelései alapján derítettem fel a teljes igazságot. A mai nő táskája sűrített mása az életének: van benne személyi igazolvány, munkaadói igazolvány, gépkocsivezető-jogosítvány, slusszkulcs, lakáskulcs, esetleg a szeretője lakásának kulcsa is, cigaretta, gyufa vagy öngyújtó, rúzs, púder, szempillafesték, zsebnaptár bekarikázott számokkal, fejfájás-csillapító, menstruációs görcsoldó, esetleg fogamzásgátló labdacskok, zsebkendő az orrnak, zsebkendő a rúzsnak, fésű, manikűrkészlet, soroljam tovább? Mindig mindenre készen, teljes fegyverzetben...”

Mindezt Szilvási nem azért mondatja el az ijesztően rosszul informált újságíróval, hogy egy másik figurával megcáfoltassa állításait. Senkinek se hagyja az író, hogy közbevesse: „Édes öregem, gondold, hogy ilyen jól vagy rosszul állunk például a kulcsokkal? Valóban kitört volna Magyarországon az általános dolce vita?”

Hogy a *Ködlámpa* figurái időnként ilyeneket vagy ehhez hasonlókat mondanak, az is mentsége, hogy közérzetük (bár meg sem közelíti Hollywood gazdagjainak letargikus lelkiállapotát) nem éppen kifogástalan. Ezért hajlamosak az ön- és köziróniára, a tenyeres-talpas szarkazmusra; általában a pesszimista színezetű helyzetfelmérésre.

A világért se irigyeljük tehát az úgynevezett befutott embereket. Hiszen ezek vállukon hordozzák korunk problémáit és álproblémáit (ellentétben az átlagolvasóval, akit csak az a cipő érdekel, mi *öt* szorítja); hiszu — amint a *Ködlámpá*-ból kitűnik — szokatlanul erős problémaérzékenységgel vannak megáldva vagy megverve. Ha szabad e kifejezést használni: mellre szívják a világot.

A regény főszereplői — ez is mentségük — általában *legalább* szalonspicces állapotban vannak. (Közbevetőleg: mindenféle jámbor szándékú alkoholelleses propaganda helyzetét alaposan megnehezíti többek között az is, hogy éppen a legnépszerűbb magyar regényekben vedelnek a regényalakok — az író áldásától kísérve — oly mértékben, hogy az olvasó szinte rákényszerül arra, hogy időnként egy pohár szódát igyon ellenszereként. Egyes regényeket hatásos anti-anti-alkoholista hírverésként is számon tarthatunk. Márpedig ez — a tapasztalat szerint — a nyitott kapu döntésének iskolapéldája.)

Köztudomású, hogy szalonspicces állapotban az emberek egy része sokat beszél, meglehetősen gátlástalanul, intellektusa kontrolljától némileg felszabdultan.

Borban a féligazság!

A jó barátok az atomháború lehetőségeiről, a nemi életről, a mai fiatalság problémáiról, a bürokráciáról, a Rákosi-korszak törvénytelenégeiről, a nagyvárosi ember magányáról, a protekcionizmusról, a modern házasságról, az összeköttetések hajszolásáról, a kiskirálykodásról, a kalandorfilmek hatásáról, az ember és ember közötti meg nem értésről, az orvosok és táncdalénekesek jövedelme közötti különbségről, a katolicizmus és demokrácia viszonyáról és még sok másról csevegnek. Ahogyan s amivel összefüggően Szilvási regényében Heisenberget, Aquinói Szent Tamást, Einsteint, Lénárd Fülöpöt, Vespasianus római császárt, világhódító Nagy Sándort s más tekintélyeket idéznek vagy emlegetnek, az ellen általában nehéz a józan ész vagy erkölcs szemszögéből kifogást emelni.

Az aktuális problematika jelenléte természetesen nem hibája — erénye egy regénynek. Amennyiben a szerző bizonyos esztétikai feltételeknek eleget tesz.

A közéletiségnek szerintünk *be kell épülnie* a műbe, annak szerves, elidegeníthetetlen részévé kell válnia.

Am a *Ködlámpa* bizonyos szemszögéből nézve: álkrimi. Ebben az álfajban nyomoznak — de nem a nyomozók. Olyan bűnököt derítenek fel, amelyekre nincs paragrafus. Erkölcsi megvetéssel s nem akasztófaival vagy börtönnel sújtják a bűnöst. A *Ködlámpá*-ban négyen azt igyekeznek felderíteni, hogy az ötödik barát, Deák Tibor, bűnös vagy ártatlan abban, hogy a hatodik barát, Tomának Attila disszidált.

A közéletiség jó része *nem válik szerves részévé* a regénynek. Kilóg belőle. Erőszakoltan hat, nem a művészi késleltetés, hanem a feszültség elhalványításának funkcióját látja el. Elront egy jól induló álkrimit. Több is veszett Mohácsnál...

4.

A problémák megvitatásának szellemi feszültsége megvizsgálhatja az elhalványított „bűnügyi” feszültségért. Sajnos, nem vigasztal meg.

Ma már talán senki sem kíván egy regénytől problémamegoldó, csak azt *felvető* gondolkodást. Még az sem fontos, hogy az alakok vélekedései szellemesek, magasröptűek legyenek. Fejes *Rozsdatemető*-jének jó néhány figurája például hajmeresztő politikai ostobaságokat mond. De ezzel a szerző őket s egy lumpen réteg beszűkült gondolkodásmódját jellemzi. (Amit Szilvási alakjai mondanak, nem *őket* — alkotójukat jellemzi.) Szilvási hősei nem mondanak ostobaságokat, csak közhelyeket. Olyan színvonalon, amely jóval magasabb, mint a vasúti beszélgetések, jóval alacsonyabb, mint a napilapok, folyóiratok riportjainak átlagszínvonala. Nem azért mintha Szilvásiból hiányozna a képesség ahhoz, hogy néhány aktuális kérdéshez *színvonalasan* hozzájáruljon. Képtelenség azonban a problémák és álproblémák tömkelegével megbirkóznia. Ezért két okból

nem sajnálhatjuk. Az egyik az, hogy senki se tudja. A másik az, hogy magának csinálta a bajt: ő dobta fel seregestül az aktuális kérdéseket, ő hagyta őket állva a levegőben.

5.

A Tiszatáj a *Ködlámpá*-nál érdekesebb regényekkel jóval rövidebb terjedelemben foglalkozott. De Szilvási e műve 64 850 példányban — annyiban mint tíz átlagos regény — jelent meg. A könyv ebből eredő megnövekedett akusztikája kötelez. Sokan ismernek majd rá a *Ködlámpá*-t elolvasva saját nézeteikre. Az író megerősíti őket ama hitükben, hogy gondolkodásmódjuk, annak perspektívája lényegében helyes, mélysége megfelelő. Majdnem fején találták *eddig is* a szöveget! Ebben rejlik a közéleti problematikát is felölelő bestseller egyik veszélye.

LORÁND IMRE

EZÜST GYÖRGY RAJZA